

# TRANSCENDENCE A INTEGRACE V DÍLE JINDŘICHA KOHNA: ČTYŘI PŘESAHY MYŠLENÍ

*Alexej Mikulášek*

167

## **Abstrakt:**

Studie se zabývá komplexní analýzou díla tohoto významného českého myslitele, který působil na přelomu 19. a 20. století. Kohn byl nejen filozofem, ale i literárním kritikem a publicistou, jehož myšlení ovlivnilo řadu kulturních a intelektuálních směrů své doby. Studie mapuje tematické okruhy jeho díla – od etiky a náboženské filozofie přes estetiku až po společensko-politické reflexe. Text rovněž zohledňuje vlivy, které na Kohna působily, a to jak ze židovsko-německého intelektuálního prostředí, tak z české filozofické a kulturní tradice. Zvláštní pozornost je věnována Kohnově schopnosti propojovat různé diskurzivní rámce, což dokládá jeho přínos k formování moderního středoevropského intelektuálního prostoru. Studie tak přináší nový pohled na význam Jindřicha Kohna a jeho tvorbu jako důležitý prvek v dějinách českého myšlení.

## **Klíčová slova:**

Jindřich Kohn, česká filozofie, středoevropské myšlení, intelektuální dějiny, česko-židovsko-německá kultura, interdisciplinární diskurz.

## **Abstract:**

This study focuses on the intellectual work of Jindřich Kohn, a prominent Czech philosopher, literary critic, and publicist active at the turn of the 19th and 20th centuries. It examines the thematic breadth of Kohn's work – from ethical and religious-philosophical reflections to aesthetics and socio-political thought. Special attention is given to the influences shaping Kohn's thinking, particularly from the Jewish-German and Czech cultural environments, as well as to his ability to transcend disciplinary boundaries. The study demonstrates how Kohn contributed to the formation of the modern Central European intellectual sphere and presents his work as a significant yet underappreciated element of the Czech intellectual tradition.

## **Keywords:**

Jindřich Kohn, Czech philosophy, Central European thought, intellectual history, Czech-Jewish-German culture, interdisciplinary discourse.

## Úvod

„O hudbě se praví, že *jest myšlením, které se děje tóny*.‘ Nuže, – filosofie jest hudba, která se hraje myšlením.

Co jest totiž účel filosofie? Zachytiti nejvýznamnější disonance myšlení a rozluštit je v souzvuk.

Pro hudbu a filosofii jest každá nová disonance cestou k novému souzvuku! Žid nežidovské národnosti – toť jedna z takových disonancí, které nutno filosoficky rozluštit.“

Podnětným odkazem Jindřicha Kohna (JUDr., 1874 v Příbrami – 1935 v Praze) se autor této studie zabývá, jakkoliv s přerušovanou kontinuitou, od devadesátých let minulého století, kdy byl koncipován projekt *Literatura s hvězdou Davidovou*, do něhož přispěl „kohnovským“ slovníkovým heslem (Mikulášek et al, 1998, s. 200 – 203). Navazovaly pak další příspěvky, jako např. referát pro bratislavské Mezinárodní fórum Vyslanci Slovanstva nazvaný Ke koexistenci slovanských a židovských kultur (Mikulášek, 2004) a referát analyzující Kontexty židovské literatury z českožidovského pohledu (se zaměřením na „asimilační teorii“ Jindřicha Kohna)<sup>1</sup>. Tato studie se zaměřuje především na transcendující aspekty Kohnovy filozoficko-esejistické tvorby soustředěné do dvou svazků posthumně vydaných studií, úvah a statí *Asimilace a věky* (Kohn, 1936), tedy na jeho myšlení přesahující omezení konvenčních obsahů slov a pojmů, jdoucí přes hranice toho, co dále označujeme jako překonávání vylučovacích intelektuálních centrismů<sup>2</sup> (např. v oblasti identity národnostní, náboženské apod.).

Tento česko-židovský (židovsko-český) a českožidovský filozof, esejista, sociolog, vynikající rétor a publicista, ale i talentovaný příležitostný básník, byl dlouhá léta traktován především jako jeden z nejznámějších

<sup>1</sup> Přednesený na mezinárodní vědecké konferenci nazvané Židovský kulturní fenomén v stredoeurópskom kontexte (pořádané Fakultou stredoeurópskych studií UKF v Nitře roku 2015).

<sup>2</sup> Projevuje se dichotomií „buď – anebo“, absolutizací specifičnosti jevů a procesů a odhlížením od podstatných, metaforicky vzato syntakticko-vazebných vztahů. Např. dichotomie a dichotomické axiomy „buď křesťanství – nebo židovství“ odhlíží od faktu genetické propojenosti obou systémů do „židovsko-křesťanské kultury“, dichotomii „buď Čechem – nebo Židem“ úspěšně zpochybňovalo českožidovské hnutí apod.

představitelů česko-židovského hnutí (jedna z největších jeho autorit) a věrný stoupenec T. G. Masaryka, v jehož stínu se tak logicky ocital.<sup>3</sup> Už méně jako samostatný myslitel, humanistický filozof a sociolog nebo jako představitel tzv. panevropského hnutí (byl předsedou jeho česko-slovenské pobočky). Svými současníky byl dokonce žurnalisticky prezentován jako podivínská figurka (Herben, 1933). Ovšem J. Kohn podstatně přesáhl hranice dané úzkým vymezením českožidovského hnutí, nebo také panevropské „ideologie“.<sup>4</sup>

Odkaz tohoto originálního myslitele je aktivně zhodnocován až v posledních letech<sup>5</sup>. Souvisí to především s Kohnovým zaměřením na česko-židovské hnutí, na židovskou identitu v moderních dějinách a s pojmem asimilace, což dlouhá léta budilo dojem věcné, tematické

<sup>3</sup> Svědčí o tom i tato formulace ve vysokoškolské učební příručce: „Právník (plzeňský a pak pražský advokát) Jindřich Kohn (1874 – 1935), představitel českožidovského hnutí (zakládající člen Masarykovy realistické strany, člen Mezinárodního sociologického institutu v Paříži atd.), psal v knize *Asimilace a věky* (1936) o asimilaci, t. j. aktivním přizpůsobení situaci a otevřenosti světu, jako o jedné ze základních lidských schopností kompenzujících lidskou nehotovost, za podmínku [sic!] dějinnosti člověka“ (Gabriel et al., 2008, s. 36).

<sup>4</sup> Pro podrobné analýzy a validní závěry je nezbytné detailní srovnání jeho myšlení s četnými dalšími představiteli tzv. českožidovského směru, jakými byli např. Gustav Fleischmann, Otakar Guth, Rudolf Illový, Richard Feder, Edvard Lederer, Max Lederer, Vojtěch Rakous, August Stein, Viktor Vohryzek ad. Kohnův literární i obecně socio-filozofický odkaz všechny badatele – při svém „novém čtení“ – učí znovu a nově myslet, tázat se, vidět nejen židovskou, českou, československou, středoevropskou i evropskou identitu z nového úhlu pohledu, především nově ji intelektuálně prožívat – a to byl Kohnův stěžejní pojem. Kohn dle našeho názoru dokázal, že je možné žít dvěma kulturami a ve dvou kulturách, být současně Čechem i Židem (v našem pravopisném přehodnocení „čechem“ i „židem“), a přitom zůstat zcela konzistentním, nerozpolceným. Dal tedy pojemům „židovské češství“ a „české židovství“ nový, reformátorský a hlavně revitalizační obsah.

<sup>5</sup> Srov. např. nedávno uzavřený grantový projekt GAČR nazvaný *Felix Weltsch, Jindřich Kohn a intelektuální dějiny v meziválečném Československu*, řešený Masarykovým ústavem a Archivem AV ČR v letech 2021 – 2024, zaměřený na „výzkum myšlení židovských intelektuálů, zejména Felixe Weltsche (1884 – 1964) a Jindřicha Kohna (1874 – 1935) v kontextu dobových intelektuálních diskursů a intelektuálních dějin meziválečného Československa“. Připomeňme, že v nedávno vydané a obsáhlé Baršově monografii *Dekadence a obrození* (Barša, 2024) se sice lexém asimilace (v různých pádech) objevuje 128x (vstupuje i do složenin jako asimilacionismus, asimilacionista apod.), Kohnovo jméno v ní však překvapivě nenajdeme, snad i proto, že Jindřich Kohn jednoznačně preferoval český jazyk před německým.

i myšlenkové omezenosti autora. Tento dojem podněcoval i fakt, že se na mnohých místech Kohn dovolával T. G. Masaryka, jehož byl otevřeným stoupencem, vykladačem a propagátorem, dokonce jako by se ocital v permanentním Masarykově stínu, v němž kohnovsky novátorské bylo překryto jeho místy až nekritickým obdivem k Mistrovi. Jako by jistá omezenost tematická způsobila, že se jeho dílo v průběhu minulých desetiletí jen pomalu zhodnocovalo, srov. práce vesměs věnované tomuto mysliteli v kontextu českožidovského hnutí, např. Kateřiny Čapkové (2005, 2010), Miloše Havelky (2023), Egona Hostovského (Hostovský, 1971), Hillela J. Kievala (2011), Lea Pavláta (2000), Josefa Vyskočila (Vyskočil, 1994), popř. některé naše (Mikulášek, 2004).

Myšlení Jindřicha Kohna lze označit jako intelektuálně syntetické, integrující domněle protikladné jevy a tendence ve vyšší celistvost, kulturně i nábožensky ekumenické. Podmínkou takového intelektuálního postupu je transcendující zřetel, vědomí, které je v Kohnově koncepci tvůrčí, že jevy neexistují samy jako izolované entity, nýbrž z jejich kooperace povstávají vyšší celky. Psal-li sionistický německojazyčný myslitel Felix Weltsch<sup>6</sup> o „tvořivé vůli“, je tento aspekt přítomen i v díle jeho českožidovského oponenta (rozhodně nikoli mechanického) Jindřicha Kohna.

Naše „nové čtení“ z díla Jindřicha Kohna zaměříme na to, čím tento originální myslitel přesahuje (transcenduje) danosti, resp. to, co zde nazýváme omezujícími intelektuálními centrismy. Snažíme se odhalit jeho úsilí intelektuálně syntetické, myšlení integrující domněle protikladné jevy a tendence ve vyšší celistvost, myšlení v důsledcích etnický, kulturně, nábožensky i jinak ekumenické (Vyskočil, 1994). Podmínkou takového intelektuálního postupu je transcendující zřetel, vědomí, které je v Kohnově koncepci tvůrčí, že vývoj se uskutečňuje cestami „zapomínání nacvičeného života“ (Kohn II, 1936, s. 331), že jevy neexistují samy

<sup>6</sup> Podstatně známější (než J. Kohn) německo-židovský sionistický myslitel a interpret díla Franze Kafky Felix Weltsch (1884 – 1964) je společně s Maxem Brodem autorem spisů *Anschauung und Begriff* (1912), *Zionismus als Weltanschauung*. (1925) nebo *Rassentheorie und Judentum* (1936), samostatně pak vydal tento doktor filozofie i práv také četné dodnes podnětné studie, z nichž připomeňme *Nationalismus und Judentum* (1920), *Antisemitismus als Völkerhysterie* (1931) nebo *Allgemeiner Zionismus: eine ideologische Skizze* (1937).

jako izolované entity; z jejich konfliktu, překonávání a vyšší kooperace povstávají nové a nové synteticko-skladebné celky.

## I. První přesah: k novému jazyku

S relativně originálním myšlením je spjata potřeba jazyka jeho výrazu, re-prezentace, resp. rekonstrukce onoho stávajícího. Kohn hledá nová slova, resp. pracuje se slovotvornou intencí, hledá nové významy lexikálních jednotek. Tento přesah tedy vnímejme jako jazykově-pojmový, neboť zasahuje na první pohled především užitou slovní zásobu: je nepřehlédnutelný. Jen v prvním díle objemného dvousvazkového díla *Asimilace a věky*, na něž v naší studii odkazujeme, v celku vydaném posmrtně péčí jeho žáků a přátel v roce 1936, najdeme na cca patnácti stránkách (tj. na s. 40 – 53) následující lexémy (převádíme je do 1. pádu): třídní **neodoxie** (Kohn I, 1936, s. 39), **neosofické** myšlení<sup>7</sup> (Kohn I, 1936, s. 40), **demosofie**, **neogenické** rozprádání (Kohn I, 1936, s. 41), dějinná **morfogenese** či **chronotektonika** (Kohn I, 1936, s. 44), přechod demokracie v **demonomii** (Kohn I, 1936, s. 45), **pangolemismus**, „ve kterém se stávají všichni automaty automatů svých“ (Kohn I, 1936, s. 45), **neogénství** (Kohn I, 1936, s. 46), **epignostická** humanita (Kohn I, 1936, s. 53). Namátkově jmenujme další lexikální jednotky filozoficky ukotvené, jež současný český jazyk (nefilozofický) nezná, např. „víry **doxální** (mřížové), **chiromatické** (ohraničující)“<sup>8</sup>, spojené s Marxovým materialismem (Kohn II, 1936, s. 123).

Ale nemusíme se omezovat jen těmito stránkami; můžeme jmenovat desítky dalších lexémů majících zřejmě české nebo slovanské slovotvorné zázemí či konotace, srov. **osový** význam, což je slovo spíše technického a geometrického významu (Kohn I, 1936, s. 40), lidské

<sup>7</sup> Podle Kohna je např. Marxovo učení onou „materialistickou neosofií mass“ (Kohn II, 1936, s. 104), zde ve významu dělnického sebe-uvědomění a sebevědomí proletářské třídy, jdoucí na „cestě dějinného sebeuvědomění“ (tamt.), přičemž autor soudí, že nutno „strávit Marxu *dostati se nad něho*“ (zvýraznil A. M., Kohn II, 1936, s. 105). Tento jakoby dovětek je také jednoznačným výrazem transformačního intelektuálního „úkonu“ (řečeno snad Kohnovým stylem) a je v rozporu s mechanickým, byť pochopitelným anti-marxismem polistopadovým.

<sup>8</sup> Filozofie samozřejmě zná lexémy jako „doxa“ („doxograf“, „doxografie“), ale výraz „doxální“ je velmi neobvyklý, taktéž lexém „chiromatický“. Ale to platí pro řadu kohnovských neologismů. Ne nadarmo jsou v závorkách uvedeny jejich (snad) ekvivalenty.

**sebebudování, nad-rod, dobosloví, třetivěkost<sup>9</sup>, praúkon, časovzdorná síla, pěstitelnost, spojný pás**, které coby pojmy odrážejí jeho snahu o propojení humanismu, filozofie dějin a sociologie. Ostatně samotný lexém „pojmem“ (pojmovout, pojímat) má svůj protějšek v neologismu „**předjem**“ (Kohn II, 1936, s. 139), tedy v tom, co ucelenému pojímání předchází. Kohn při jejich tvorbě a užití má někdy až literárně poetické ambice, jsou mu minimálně ozvláštněním přednášky, úvahy či traktátu.

Tak například oním kmenem, resp. **nad-rodem** jsou Kohnovi<sup>10</sup> právě židé, vidění ovšem nikoli výlučně (či hlavně) v etnické národní perspektivě, **demosofie** jest lidová moudrost (či moudrost pro lid), jakási hluboká pravda, kterou se snažil, veden „babickým uměním“, přivést k uvědomění už Sokrates. Mezi další příklady lze uvést jeho definici tzv. **sociotiky**, která se mu jeví „jako metoda“, při jejímž uplatnění „protikladných tendencí užíváme k realizaci kladných funkcí“ (Kohn I, 1936, s. 128).

Některé z jeho slovesných výrazů mají originální metaforický ráz, když jazykově těží z domácí slovní zásoby, jiné se pohybují v prostoru antického filozofického jazyka a mají charakter složenin řeckého nebo latinského původu, nejednou spojených se základem řeckých slov jako „demos“ (δημος), „logos“ (λόγος), „sofia“ (σοφία), „doxa“ (δόξα). Někdy filozof pracuje s jejich kalky. Nejen ve slovech jako „nad-rod“ a „praúkon“ můžeme stopovat i vliv německého jazyka, zde předpon „über-“ a „ur-“, obě předpony napovídají tvůrčí snahu přesahující intencionální vymezení-omezení, hledání podstat, kořenů a pra-příčin, snahu evokovat skryté významy. I slovům a pojům s dobově ustáleným významem, např. slovu *asimilace* (s důsledkem ztráty celé nebo části původní identity, např. židovské), vtiskoval zcela nový smysl a takto i pojmy intelektuální vůlí přesahoval.

Označme si tedy tuto transcendenci za jazykovou, za jazykový přesah, za tvořivý jazyk, jenž se nechce podřizovat něčemu vnucovanému zvnějšku, nýbrž je operativním nástrojem svého uživatele – a spolutvůrce.

<sup>9</sup> Tzv. třetivěkost je spojována se třemi stadii vývoje lidstva: na počátku stojí homo conditor (zakladatel), pokračuje homo gradator (stupňující síla lidstva), konečně třetím stupněm vývoje lidstva je člověk sebeobjevující (homo detector), „vyvažující jednostrannost lidského stupňování novověkého“ (Kohn II, 1936, s. 624).

<sup>10</sup> Samotné příjmení „Kohn“ bývá obecně spojováno s hebrejským slovem „**kohen**“, hebrejsky כהן, což znamená kněz, resp. příslušník vyšší kněžské kasty. Jistým aristokratiem vyniká i styl Jindřicha Kohna.

## II. Druhý přesah: k metafoře a symbolu

Transcendující jazyk s sebou nese i důsledek literárně umělecký, esteticko-sémiotický. Na první pohled vystupuje jako funkčně stylistický, zasahuje čtenáře, popř. posluchače široce chápanou estetickou dimenzí, což vyžaduje upřesnění. Kohnovi jde evidentně nikoli pouze o přímý obsah sdělení, ale rovněž o jeho estetickou funkci už v tom, že „přestěbně“ kultivuje formu sdělení, jeho „figurativnost“ i „umocňování významů“. Autor byl i literárně činný, o čemž svědčí už sbírka jemně (a invenčně) parodických básní *Brdy v českém básnictví* (s úvodem Hanuše Jelínka, 1935), která vyniká uměním nápodoby české básnické lyriky<sup>11</sup> a uměním komického významového posunu. Také filozofův diskursivní jazyk a styl prozrazují snahu neomezovat se ustáleným vědeckým jazykem, nevrstát do jeho „diktátu“, daného např. vnucovanými nominálními definicemi, tento „neopisovat“ a podobně jako jiné diskursy jej neparafrázovat, nepodřizovat se mu.

Kohnův jazyk (jeho „řeč“, styl) je částečně symbolický, místy vzletný, až patetický, dokonce až domněle hieratický, probleskne jím podobenství nebo hutná gnóma či sentence. Nalezneme v něm množství postupů vlastních umělecké esejí, např. hojně je uplatněna aluzivní strategie. Symboličnost a metaforičnost jsou pochopitelně aspekty jazyka filozofických textů nejen Kohnových: jeho texty často obsahují metafory, symboliku a poetické „obrazy“, jež čtenáře přímo vtahují do hlubšího rozjímání o lidské existenci, dějinách a o identitě. Estetická funkce textu

<sup>11</sup> O šíři literárního zájmu J. Kohna by svědčil už rejstřík jmen, která se v díle *Asimilace a věky* objeví v analytickém a interpretačním kontextu. Z prostředí německožidovského a pražské německé literatury např. Max Brod, Franz Werfel (analyzoval jeho drama *Pavel mezi židy*), Martin Buber, Moritz Hartmann, z české literatury Josef Barák, Karel Havlíček Borovský, Jan Herben (připsal mu také jednu ze svých státi), Václav Bolemlr Nebeský, Jan Neruda, Josef Svatopluk Machar, František Palacký, František Xaver Šalda, Václav Vladivoj Tomek, Jaroslav Vrchlický (onen „největší [...] exotik český“, Kohn II., 1936, s. 331), samozřejmě i Julius Zeyer a česky i německy píšící Siegfried Kapper. Trvalou pozornost ovšem věnoval klasické německé filozofii i osobnostem německého filozofického světa 19. století, zvláště Karlu Marxovi, G. W. F. Hegelovi, Arthuru Schopenhauerovi, Friedrichu Nietzscheovi. Také Oswaldu Spenglerovi. Z filozoficko-teologické literatury české – staré a starší – věnoval pak systematickou pozornost Janu Amosu Komenskému, neopomínal ani Jana Husa a Petra Chelčického. Z výrazných filozofických osobností nejednou aktualizoval odkaz Sokrata, Platóna, Aristotela i Filona Alexandrijského, Henriho Bergsona.

je neoddělitelná od jeho filozofického poselství, je jeho charakterizačním prostředkem, srov. Kohnova slova o Karlu Marxovi, že představuje „dobové vlnobití“ (Kohn II, 1936, s. 130) nebo „pluh k dělnické samosprávě“ (Kohn II, 1936, s. 135).

Kohn se snaží prezentovat myšlenky způsobem, který oslovuje (evokuje) čtenářovy emoce a navozuje estetické vnímání reality. Jeho jazyková preciznost a schopnost vytvářet obrazné situace dodávají textu uměleckou kvalitu, která přesahuje pouhou informativní funkci. Jindřich Kohn ve svém díle (*Asimilace a věky*) uplatňuje estetickou funkci už prostřednictvím obrazných pojmenování a symbolů, které propojují filozofické myšlenky s literárními prostředky. Například pracuje s ikonickým obrazem „okna s mečem“, jež mj. symbolizuje spojení mezi minulostí a budoucností, mezi židovskou tradicí a českou kulturou. Tento obraz evokuje harmonii (vůle k harmonii má v Kohnově tvorbě až idealistický a idealizující rozměr) mezi různými kulturními vlivy a zároveň představuje místo introspekce a rozjímání. V textu se objevuje motiv hvězdné pravidelnosti; symbol odkazuje na kosmický řád a propojuje filozofické úvahy o lidské existenci s přírodními zákony. Kohn propojuje židovské a české kulturní tradice prostřednictvím symboliky palestinského chrámu a českého lidství. Tento obraz zdůrazňuje univerzální hodnoty a společné kořeny obou kultur.

Jiné sentence jsou výrazem až vypjatě knižní a rétorické intence, svědčící o tom, že mnohé texty vznikaly původně jako přednášky.<sup>12</sup> Jindy užívá formu širokého podobenství i lapidární zkratky, těží z formy hagadického vyprávění, epistolárního výkladu a osobního dopisu, anebo využívá i postupy kazatelské, moderní exegeze, má zálibu v pregnantních sentencích i vyhrocených pointách, píše metodou polemiky, anticipačního dialogu apod. Jeho díla můžeme číst jako estetická slovesná díla svého druhu, jakkoli nebyla tvořena coby „literární artefakt“ a kladla si diskurzivní cíle.

Lze tedy psát o literárním přesahu jeho textů do podoby odborně-uměleckých esejí, traktátů s umělecko-estetickou funkcí, které transcendují z odborného (žurnalistického, rétorického) stylu k uměleckému.

<sup>12</sup> Srov. rétorickou a patetickou dikci této antikizující paroly: „A Masaryk, vykonav zplna svoji povinnost, aby odvracel od rozhodnutí mečového, cítil plnost svého nároku, aby volal do boje o vyšší právo“ (Kohn II, 1936, s. 23).

Kohn si uvědomoval, že „knihy spolu rozmlouvají“, jakkoli neužil této formulace, a jeho texty se otevírají možnosti minuciózní analýzy a interpretace podobné intertextovému mezi-dialogu např. v podobě sdíleného symbolu, metaforické narážky, parodické nebo varující aktualizace. Už úvodní kvazi životopisná esej nese podtitul „Z preludií [...]“, což evokuje hudební asociace. A hned první odstavec vnímá hudbu takto: „O hudbě se praví, že ‚jest myšlením, které se děje tóny.‘ Nuže, – filosofie jest hudba, která se hraje myšlením.“ (Kohn I, 1936, s. 1). Měl v oblibě metaforu tkalce, známou i ze staročeské literatury (text jako tkanina utkaná ze slov), a svoji skladebnou filozofii.<sup>13</sup> Odhalování disonancí a hledání souzvuku jsou metaforicky filozofického, skladebně myšlenkového rázu, srov.: „Pro hudbu a filosofii jest každá nová disonance cestou k novému souzvuku!“ (Kohn I, 1936, s. 1). Pro sémiotický rozbor se vytvářejí předpoklady dosud v odborné literatuře stěží naznačené. Vedle vědce a myslitele Kohn působí rovněž dojmem vizionáře a proroka. V kapitole *Dopisy o reformaci politické* (Kohn II, 1936, s. 328 an.), s podtitulem *Ženám i nám*, vysvětluje formou dopisů ibsenovské Noře, symbolu emancipovaného ženství, že „jsouce prvními lidmi v novém světě, musíme mluvití mluvou prvních lidí“ a že „naše pravdy tedy musí býti mýtem, to jest pravdy světa nevidomého, mají-li býti pravdami světa skutečného“ (Kohn II, 1936, s. 355).

### III. Třetí přesah: k dialogickým pohybům

Třetí přesah je obecně metodologický, filozoficko-metodologický, má charakter široce intelektuálního pnutí. Formálně se projevuje v přímé či latentní dialogičnosti; Kohnovo myšlení je záměrně dialektické, nejednou formálně vyjadřované četnými paradoxy, protimluvy. Kohn se nenechával svazovat prostou daností, pronikal nad rámec obrazu, pojmu a ustálené struktury myšlení. „Compositio oppositorum (skladba protikladů) – toť výraz, který označuje jeden z nejzákladnějších pomocných úkolů filosofování. Co jest krajně rozdvojeno – v tom zjevují se síly, jež

<sup>13</sup> „Nedivte se,“ píše, že „jest mi lidské myšlení běhounem, jenž se točí věčně, aby sprádal všechny představy a všechny myšlenky v lano silnější a silnější. Neboť lidský život pluje do hlubších a hlubších vod světového dění. A do hlubších oceánů třeba po mocnějších lanech myšlení spouštětí těžší kotvy jistoty. A nedivte se, že z mužů mého kmene jest mi nejbližší Pavel z Tarsu. Pavel z Tarsu, občan římský, tkadlec židovský, a prorok všelidského tkání.“ (Kohn I, 1936, s. 13)

budují organické mosty“ (Kohn II, 1936, s. 621). Na jiném místě píše: „Nedivte se, prosím, mé filosofii. Ani slohu mému, jenž rád sprádá, co zdá se položeno mimo sebe“ (Kohn I, 1936, s. 13). Otevřeně se dovolával nejen Hegelovy<sup>14</sup> filozofie, ale také nového čtení díla Karla Marxe.

Prvním dialogickým pohybem je rozevírání protikladů, tušení a uvědomování si protikladnosti sledovaných jevů a procesů, jejich zpochybňování, naznačování a manifestace, což se na povrchu jeví jako permanentní paradoxnost Kohnova myšlení, polytematičnost, už už ústící v domnělou chaotičnost, ovšem paradoxnost, v níž se zračí dějinně progresivní i zvrtné procesy, skutečné i možné, zárodečné a aktuálně neexistující společenské pohyby.

K tomuto prvnímu pohybu intelektu, ideální vůli k protikladu a antagonismu, Kohnově podmínce sebezpoznaní člověka jako příslušníka „demos“, k pohybu, nikoli nepodobnému intelektuálnímu „tanci“ protikladů, však přistupuje další pohyb, syntetický, skladebný, vyrovnávací a vyvažující, jakoby doplňující, prostupující protiklady a hledající společné „startovací“ a „vybavovací“ plochy, abychom byli způsobili „vypěstovati sebe v lepší orgány dějin“ (Kohn II, 1936, s. 636).

A konečně třetí pohyb má charakter překonávání, přesahu a transcendujícího myšlení, nadosobního a nadčasového. Ale to už se dostáváme k přesahu čtvrtému...

#### IV. Čtvrtý přesah: překonávání daností a bytí budoucího

Čtvrtý přesah je logickým pokračováním a důsledkem předchozích přesahů, jde o vůli ke komplexnímu překonání všech omezení plynoucích z „centristického“, resp. „centrického“ užití pojmů jako národ, humanita, židovství, dějinnost, vývoj, slovanství, evropanství apod.

Můžeme to ilustrovat na mnoha příkladech, ostatně už propojení hudby a myšlení v úvodní citaci o tom svědčí dostatečně. Např. Kohn měl jednoznačně nezpochybnitelnou židovskou identitu, asociovanou těsně s tzv. mosaismem, židovskou „Mojžíšovou“ vírou (zohledňoval však židovské základy křesťanství, a to mu nebylo v rozporu s moderním

<sup>14</sup> Podle Kohna právě „Marx si uvědomoval, že každá jednotnost bude vystřídána dvojností a každá dvojnost sjednoceností“ (Kohn II., 1936, s. 108). Takto „neguje“ i Marxův materialismus, když píše: „Souhrnně možno říci, že snahou Marxovou – populárně řečeno – je, dostat se nad materialismus žoku a tím se u Marxe a v jeho učení vylučuje materialismus sám.“ (Kohn II, 1936, s. 106).

judaismem). Měl jednoznačnou identitu českou, jeho „My“ však bylo rovněž československé v Masarykově pojmání. Identifikoval se jako Středoevropan<sup>15</sup>, byl předsedou československé pobočky („odbočky“) Panevropské unie (Kaplan, 2008, s. 108), snil o tzv. evropském domě, o společenství evropských národů. Např. pojem židovství je slovníkově asociován s judaismem, jedním ze světových náboženství, jeví se jako jeho synonymum, avšak Kohnova explikace židovství je podstatně širší: jde o polycentrický a obecně lidský židovský osud v nejširším smyslu slova, jenž má svoji náboženskou i světskou dimenzi. Je „kmenem“, jehož „diaspora židovská jest sférou lidství, ve které bylo úsilí jíti proti proudu fatality tak mocné, že působilo v humanitě svědecky“ (Kohn II, 1936, s. 73). Židovství je „svědectví o humanitě“ (Kohn II, 1936, s. 74 – 75). Odmítal mentalitu ghetta a hledal „společný smysl svčení sobotního a nedělního“ (Kohn I, 1936, s. 12 – 13). Soudil, že národ český „jest kus lidstva, které kráčelo a kráčí ze slávy přes úpadek k obrození. To je a také byla dráha židovstva od Golgathy do ghetta, od znetvoření ghettové postavy židovské k plnému jejímu vzpřímení v sluneční lázni lepší doby“ (Kohn I., 1936, s. 14).

Asimilace se většinou chápe sociologicky jako „proces postupného splývání kulturních, sociálních, etnických skupin, v němž jedna ze skupin ztrácí své specifické rysy a přejímá rysy skupiny druhé“ (s dovětkem „přirozená, násilná“).<sup>16</sup> Asimilace, jak ji chápal J. Kohn, však byla vzájemným obohacováním, nikoli jen vnější reciproční dějinnou výměnou, nebo dokonce eufemismem pro zánik jevu (kmene, národa, víry). Vnímal ji jako „jako proces univerzálních dějin“, o němž Miloš Havelka (Havelka, 2023) soudí, že „[o]pakovaně zdůrazňovaný humanistický smysl asimilace a její povaha vzájemnosti nebyly tedy pro Jindřicha Kohna a pro jeho generaci jen asimilací. Židovství do Češství, ve svém ‚třetivěném‘ umístění měla totiž asimilace překračovat vše, co je pouze lokální, nebo dokonce jen etnické. Byla výzvou pro plodnou a neunifikující, vzájemnou ‚asimilaci‘ všech národů a etnik, a tím

<sup>15</sup> „Platí to i pro nás – Středoevropany“ (Kohn, II, 1936, s. 134), tedy jestliže „v Anglii, Itálii, Americe a Rusku je možno obejít se bez filosofie, nemusí to ještě znamenat, že se bez filozofie obejde střed Evropy“ (tamt.).

<sup>16</sup> Akademický slovník cizích slov In: *Internetová jazyková příručka* [online] (2008–2025). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Cit. 30. 4. 2025. <<https://prirucka.ujc.cas.cz/>>.

i ke společnému celosvětovému uskutečňování humanity a demokracie, podobně jako tomu bylo v případě Masarykovy „náboženské humanity“ nebo Hegelova „vědomí svobody“. Měly se stát cestou „pro budování míru nad národy, [...] cestou nejprve k evropské a později všelidské federaci.“<sup>17</sup> Byla něčím, co pro budoucnost vytváří jednotu lidstva, ve které zmizí rozdíly etnické, kulturní, náboženské a v nejzazší budoucnosti i ekonomické“ (Havelka, 2023, s. 31).

Kohn sám psal, že „[č]eské hnutí židovské [...] nechce asimilaci jakoukoliv“, ale „asimilaci takovou, kterou vzroste osobnost, když ji prožila, a kterou zmohutní národ, když ji provede“ (Kohn I, 1936, s. 15).<sup>18</sup>

Spolupráci česko-židovskou či česko-židovsko-německou tak chápal novátorsky, a to nikoli jako mechanickou multietnicitu nebo multikonfesionalitu, latentně hostilní bytí etnických ghett postavených vedle sebe, resp. proti sobě. Jindřich Kohn chápal (a explikoval) židy (lexém psal s malým počátečním písmenem, dnes ortograficky spojovaným s nábožensko-konfesním zdůvodněním, nikoli však s tím, co Kohn nazýval „rodem“ či „nad-rodem“) jako multietnický a do jisté míry i multikonfesijní „rod“ (tedy nikoli jako ná-rod) v českém, evropském i světovém kulturním prostoru. Nechápal židy (nepsal „Židy“) jako národ, spíše jako „kmen“, a to mnohonárodní (mnohonárodnostní), čímž se částečně sblíží s těmi, kteří zpochybňují existenci etnicky koherentního a homogenního židovského národa, srov. Kevin A. Brook (1999), Arthur Koestler (1976), Šlomo Sand (2015) ad., jistě na různém stupni přesvědčivosti argumentace těchto revizionistických teoretiků. Studoval

<sup>17</sup> S Havelkovými vývody lze stěží nesouhlasit, jsou v souladu i s našimi výzkumy; škoda však, že v relevantní literatuře Havelka opomíjí mj. četné kohnovské studie pisatele tohoto článku.

<sup>18</sup> I v současném diskurzu židovských obcí v Čechách a na Moravě, včetně těch nejliberálnějších (pražská Bejt Simcha) je pojem „asimilace“ chápán ve stejném smyslu; samotné slovo je téměř „sprosté“, vystupuje jako cosi vražedného a zničujícího ve vztahu k židovské komunitě ve smyslu židovské sebe-identity. V tomto pojetí asimilující se židé přestávají být židy, ztrácejí svoji identitu a stávají se buď vědomými odpadlíky, nebo prostě ne-židy. Jen rasový antisemitismus přišel s takovou koncepcí hetero-identity, která jakékoli „vystoupení z židovské identity“ vylučovala. Paradoxně však právě antisemitismus, Kohnem tak důkladně studovaný, měl v době před holocaustem a zvláště po něm zásadní vliv na utváření moderního židovství a izraelské identity, a to včetně značně kontroverzních reakcí na genocidia militantního křídla palestinského hnutí Hamás dne 7. října 2023.

Františka Palackého a jeho teorii o stýkání a potýkání se českého a německého živlu v dějinách českého kulturního prostoru, ale v zásadě nevěřil v existenci židovské národnosti a národa a byl přesvědčen, že humanizující a kultivující poslání českých židů spočívá ve spojení s kulturou českou, „s kterou jedině se mohli sejít v životní pospolitosti společné rytmiky usilovací“ (Kohn I, 1936, s. 479). Nejvhodnějším pojmem pro jeho snahy se tedy nejvíce pojímá „asimilace“, nýbrž „ekumenismus“ (Vyskočil, 1994) a s ním spojená snaha vzájemného přizpůsobování se, sjednocování se, vyrovnávání protikladů, jakési společné vývojové směřování, které teprve hledá svůj slovesný výraz a pojem.

Všechny roviny Kohnova přesahovacího, dynamického, dějového a na danosti nesetrvávajícího myšlení, v tomto smyslu opravdu „nomádského“, si můžeme ukázat na jeho pojetí antisemitismu, jakkoliv by bylo možné dovolávat se četných přesahů jiných.<sup>19</sup> Srovnáváním antisemitismu Karla Marxe a Jana Nerudy ukazuje, jak se liší antisemitismus příslušníka „velkého“ a „malého“ národa. Antisemitismus je dnes jednoznačně asociován se zlem, čímsi proti-židovským, jež vede k vylučování, pogromismu, dějinným genocidiím a dokonce k holocaustu. Kohn šoa nezažil a jeho rozsah přímo ani nepředvídal, ostatně jeho koncepce asimilujícího se lidstva, jakkoliv nepopíral existenci různých zlomů a zpětnovazebných pohybů k barbarství, byla v konečné instanci dějinně optimistická. Kohn antisemitismus vnímal v mnoha kontextech, paradoxně nejen záporných. Je-li židovství, taktéž v jakési konečné instanci, svědectvím humanity, „[z]ejména antisemitismu jest židovství svědkem zla. Neboť si uvědomuje ‚radikální zlo‘ v lidství jen tím, že je promítá na židovství“ (Kohn II, 1936, s. 74). Židovství je svědkem tisícileté bezmocnosti antisemitismu chápati lidskou sféru, kterou se zabývá tisíciletí.

<sup>19</sup> V souvislosti s kohnovskou filozofií dějin poznamenává M. Havelka, že se v ní „propojovaly dva paralelní a zároveň obtížně slučitelné motivy. Na jedné straně to byla masarykovská identita trvající a všezakládající ideje humanity, jakkoli se v dějinách a u jednotlivých národů projevující ve svých různých možnostech a aktualizacích, a vedle toho Kohnova vlastní vývojová, vlastně eschatologická vize, zdůrazňující humanitu jako skrytou hybnou sílu vývoje lidstva, jako sebeuskutečňující princip i poslední cíl dějin.“ (Havelka, 2023, s. 28). Podrobnější pohled na oba „motivы“ však jejich neslučitelnost zpochybňuje, oba jsou komplementární minimálně v Kohnově syntetizujícím, „skladebném“ pojetí.

Jeho analytický pohyb je dobre patrný v hodnotení antisemitizmu, resp. systematizované kritiky židů/Židů a židovství v díle Karla Marxe a Jana Nerudy. Především si obou osobností velmi vážil, těžil z jejich myšlenek, také z myšlenek o židovství, jejichž „prožití“, jak to nazýval, mu bylo nutnou podmínkou jejich překonání, resp. pohybu „nad“, pohybu přesahujícího, přičemž v tomto přesahování zůstávají zachovány cenné myšlenky toho, co je přesahováno, v přetvořené podobě. O K. Marxovi píše, že jest nutno „strávit Marx a dostati se nad něho“ (Kohn II, 1936, s. 105) a rovněž „nutno jej, nikoli vyvrátit, ale doplnit a dopovědět“ (Kohn II, 1936, s. 106). O Marxovi napsal: „Jeho spis o otázce židovské je antisemitský. Dle něho je židovstvo ztělesněním zla kapitalismu a vlády v hospodářství peněz. Východisko našel v mínění, že židovství není konečným rozluštěním egoismu“ (Kohn II, 1936, s. 117). Marx říká, že celá kapitalistická společnost „je židovská svojí honbou za penězi. Peníze jsou podstatou civilizace, a proto emancipace židů povstane a je možná jen všeobecnou emancipací od hospodářské psychy“ (Kohn II, 1936, s. 120).

V Kohnově vnímání Marx vyhlíží spíše trochu faustovsky, když „jeho faustovská hledající tvůrčí moc působí, jako by hledal absolutno“ (Kohn II, 1936, s. 102). Přitom Marx ovlivňuje „nás zvláštním vyzařováním dramatickým (Kohn II, 1936, s. 99).<sup>20</sup> A dodává přitom, že „[t]ragika filosofa Marxe spočívá v tom, že škola marxistů byla absolutně nefilosofická“ (Kohn I, 1936, s. 45).

Žádal-li Marx emancipaci židů, která bude důsledkem emancipace od historicky vzniklé „peněžní podstaty“ (spojované se zápůjčním kapitálem a lichvou), žádal Jan Neruda emancipaci „od židů“. Jan Neruda přitom Kohnovi „prožívá své češství kosmicky, vesmírně (kosmopoliticky), světoobčanský, ne národně – píše listy – jako *Otavský Posel*.“ Podivuje se však tomu, že „vše chápající Neruda nechce chápat, že by čeští židé směli býti Němci. Proti tomu zjevu volá český národ do zbraň“ (Kohn I, 1936, s. 29). A v tom spatřuje omezení antisemitismu, jež není fatální, rasistické a lze jej pochopit a zhodnotit. A chápe Nerudův antisemitismus, a pojem antisemitismus bychom zde mohli dokonce

<sup>20</sup> V této souvislosti pokládáme za důležité doplnit, že K. Marx ve svém posudku Baue-rova spisu *Židovská otázka* (*Die Judenfrage*. Braunschweig, 1843) akcentuje následující: „Politická emancipace žida, křesťana, náboženského člověka vůbec, je emancipace státu od židovství, od křesťanství, od náboženství vůbec“ (Marx 1843).

dát do uvozevek, jako reakci, jistě extrémně vypjatou, ale pochopitelnou, na jevy, s nimiž Kohn bytostně nesouhlasí: „Vždyť Neruda chápe český antisemitismus jen jako odpověď na zrudnost židovského protičesství. Právě Neruda, jako nikdo předtím a nikdo potom, chápe příbuznost kosmického osudu židovského a českého: utrpení, utlačení a nekonečně silnou vůli, nepoddat se a povznést se. Jeho hořká žhavost se obrací proti židům, kteří jsou zrádci této osudové příbuznosti“ (Kohn I, 1936, s. 30). Také soudí, že se židé dočasně stali (částečně i museli stát) mluvčími oficiální vídeňské politiky, vnímané českými autoritami velmi nepříznivě<sup>21</sup>.

Kohn se dovolává Nerudy i v jiné souvislosti, a to v polemice se sionisty, která sice sionistickou myšlenku nehaní ani se jí nevysmívá, dává však znát autorovy obavy z plného zdaru sionismu: „Je-li možno masy východních židů, žijících pod vlivem středověké židovské literatury, probudit k národní kultuře židovské, je nutno, aby si byli vědomi své národní různosti židovské. Chce-li se však, aby židovští příslušníci různých evropských kultur byli pokládáni za příslušníky národa židovského, pak by to byl zvláštní národ všelidský, tak, jak si jej představoval Neruda. V tomto sionismu Nerudově by se zjevovala všelidská jednota všech národů“ (Kohn I, 1936, s. 32). V souvislosti s Janem Amosem Komenským i s charakteristikou své vícevrstevnaté identity, identity skladebné sui generis, píše: „Po mém velkém prožití Komenského měl jsem dojem, že vše, co významného mne potkalo na cestě životní, odhalilo mně cosi významného o mé jednotě češství, židovství a evropanství — Neruda, Machar a mládež Rašínova. Spojný pás však dal mi Masaryk“ (Kohn II, 1936, s. 86). Připomeňme v této souvislosti, že Neruda se v „politické studii“ nazvané *Pro strach židovský* (1870) situoval do role Hospodina kárajícího svůj vyvolený národ.

Kohn si uvědomoval těsné sepětí židovství s antižidovstvím, majícím vždy latentně rasový („krevní“) základ, jejich paradoxní, byť dějinně krutou souvztažnost: „Stará krevní žaloba, vynořující se z časů císařské dekadence, ukázala mi můj rod, jak od tisíciletí k tisíciletí putuje lidstvem s břemenem těžkého nějakého pocitu odpovědnosti za dějiny,

<sup>21</sup> „Nějakou dobu chtěli židé „království a zemí zastoupených v říšské radě“ býti tou měrou lidmi Vídne, že v českém království žid, jak to ukazuje Neruda, byl pokládán za nepříslušného ideologa vídeňanství“ (Kohn II, 1936, s. 90).

který jen někdy byl bleskově osvětlen proroky“ (Kohn II, 1936, s. 88). Antisemitismus nedává „zapomenout“ na židovství, má nejednou i zásadní význam pro dějiny židů, židovství i pro moderní židovskou národnost (jak je vykládána sionismem).

## Závěr

Tato studie se podrobně zabývá intelektuálním odkazem Jindřicha Kohna, českého filozofa, literárního kritika a publicisty, a to se zaměřením na posthumně vydaný dvousvazkový spis *Asimilace a věky*. Kohnova práce se vyznačuje mimořádnou tematickou šíří, která zahrnuje nejen oblast etiky a náboženské filozofie, ale rovněž estetiku, literární teorii a zvláště hluboké reflexe společenskopolitických otázek své doby. Studie sleduje Kohnovo myšlení v kontextu česko-židovsko-německého intelektuálního prostředí, z něhož Kohn čerpal inspiraci.

Zvláštní pozornost je věnována tomu, jak Kohn dokázal překračovat hranice jednotlivých disciplín a spojovat filozofické, kulturní a společenské perspektivy v koherentní celek, jenž má své místo v dějinách moderní středoevropské intelektuální tradice. Studie analyzuje rovněž konkrétní texty a myšlenkové postupy, v nichž se tato interdisciplinarita projevuje, a ukazuje, že Kohnovo dílo je možné chápat jako model kritického myšlení schopného reagovat na proměny společnosti i kulturní identity. Současně ukazuje, že i ke Kohnovu odkazu je nutno přistupovat „kohnovsky“, tedy i toto dílo by mělo být intelektuálně „přesahováno“ jakýmsi novým čtením, jež detekuje i jeho dobová omezení.

Práce se snaží předložit nové hodnocení významu Jindřicha Kohna pro české i širší evropské myšlení. Autor studie upozorňuje na opomíjené aspekty Kohnovy tvorby a vyzývá k jejímu znovuobjevení v rámci současného výzkumu intelektuálních dějin. Kohn je zde představen jako myslitel, jehož dílo si zaslouží větší pozornost nejen z hlediska filozofie, ale i v kontextu kulturních studií, historie idejí a moderní identity střední Evropy.

## Použitá literatura a zdroje

- Barša, P. (2024). *Dekadence a obrození: Krize evropského liberalismu a „židovská otázka“*. Karolinum.
- Brook, K. A. (1999). *The Jews of Khazaria*. Jason Aronson.

- Čapková, K. (2005). *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách, 1918–1938*. Paseka.
- Čapková, K. (2010). Kohn, Jindřich. In *The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*. YIVO Institute for Jewish Research. [http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Kohn\\_Jindrich](http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Kohn_Jindrich)
- Donath, O. (1930). *Židé a židovství v české literatuře 19. a 20. století. Díl II. Od Jar. Vrchlického do doby přítomné*. Nákladem vlastním.
- Drozenová, W. (2014). Židovská otázka jako otázka česká a evropská: K myšlenkovému odkazu Jindřicha Kohna. *Theologická revue*, 85 (4), 551 – 564.
- Gabriel, J., Pavlincová, H. & Zouhar, J. (2008). *Česká filosofie mezi dvěma světovými válkami*. Masarykova univerzita. [https://is.muni.cz/el/1421/jaro2008/PHK1108/um/Ceska\\_filosofie\\_mezi\\_dvema\\_svetovymi\\_valkami.pdf](https://is.muni.cz/el/1421/jaro2008/PHK1108/um/Ceska_filosofie_mezi_dvema_svetovymi_valkami.pdf)
- Guth, O. (1936). Pokorný posel doby. In J. Kohn, *Asimilace a věky* (pp. V–XV). Akademický spolek Kapper.
- Havelka, M. (2023). Asimilace jako proces univerzálních dějin. *Dějiny – Teorie – Kritika*, 1 (2023), 9 – 31. <https://doi.org/10.14712/24645370.3056>
- Herben, I. (1933). *Pražské postavy a postavičky: Jindřich Kohn, Alfréd Fuchs, Arnošt Kraus, K. H. Hilar, Mikuláš Aleš, Antonín Slavíček, Jaroslav Panuška, Otakar Nejedlý, Josef Holeček, V. H. Brunner, Józef Čejka, Karel Poláček, Hugo Haas a mnoho jiných*. Orbis.
- Hostovský, E. (1971). The Czech-Jewish Movement. In *The Jews of Czechoslovakia: Historical Studies and Surveys* (Vol. 2, 148 – 154). Jewish Publication Society.
- Junová, M. (2013). *Pojetí náboženství v textech významných českožidovských myslitelů* (Diplomová práce). Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/54320>
- Kaplan, A. (2008). *Příspěvek k vývoji „panevropského hnutí“ ve třicátých letech 20. století*. Univerzita Karlova. <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/17422?show=full>
- Kieval, H. J. (2011). *Formování českého židovstva: Národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870-1918*. Paseka.
- Koestler, A. (1976). *The Thirteenth Tribe*. Random House.
- Kohn, J. (1936). *Asimilace a věky*. Akademický spolek Kapper.
- Marx, K. (1843). *K židovské otázce*. Marxists Internet Archive. <https://www.marxists.org/cestina/marx-engels/1843/101843.htm>
- Mikulášek, A. (2000). *Antisemitismus v české literatuře 19. a 20. století*. Votobia.
- Mikulášek, A., Glosíková, V., & Schulz, A. B. (1998). *Literatura s hvězdou Davidovou: Slovníková příručka k dějinám česko-židovských a česko-židovsko-německých literárních vztahů 19. a 20. století*. Votobia.

- Mikulášek, A. (2004). Ke koexistenci slovanských a židovských kultur (Ve světle myšlenek Jindřicha Kohna). V I. A. Čarota (Ed.), *Európska únia – nádeje a pochybnosti: Slovensko – Európa – Svet* (73 – 87). CCW pre Medzinárodné fórum Vyslanci Slovanstva.
- Pavlát, L. (ed.). (2000). *Českožidovští spisovatelé v literatuře 20. století*. Židovské muzeum v Praze.
- Sand, Š. (2015). *Jak byl vynalezen židovský národ*. Rybka Publishers.
- Vyskočil, J. (1994). Jindřich Kohn – českožidovský humanisticko-ekumenický myslitel. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*, 43 (41), 93 – 102. Masarykova univerzita.

### **Kontaktné údaje:**

**PhDr. et PaedDr. Alexej Mikulášek, PhD.**

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Fakulta stredoeurópskych študií

Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr

Dražovská cesta 4

949 01 Nitra

SLOVENSKÁ REPUBLIKA

alexej.mikulasek@seznam.cz

ORCID-ID: 0000-0001-9036-0816